

УДК 372.8

ДА ПЫТАННЯ ПАДРЫХОЎКІ РЭДАКТАРАЎ БЕЛАРУСКАМОЎНЫХ ВЫДАННЯЎ

У.І. Куліковіч

*Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны
тэхналагічны ўніверсітэт», г. Мінск*

Праблемы распрацоўкі эфектыўных стратэгічных і тактычных падыходаў да арганізацыі вучэбнага працэсу заўсёды належалі да актуальных. Іх своечасовае вырашэнне спрыяла якаснаму засваенню новых ведаў, мабілізавала студэнтаў на пошук, заахвочвала займацца навуковай дзейнасцю.

Задача артыкула – акрэсліць найбольш значныя праблемы сучаснасці, якія ўплываюць на якасць падрыхтоўкі беларускамоўных рэдактараў і прапанаваць некаторыя шляхі вырашэння гэтых праблем.

Першая праблема – агульнадзяржаўная. Яна звязана са статусам беларускай мовы ў сучаснай Беларусі і дынамікай выпуску кніг, брашур, перыёдыкі на мове тытульнай нацыі. Як сведчыць штогадовая статыстыка, прадстаўленая «Нацыянальнай кніжнай палатай Беларусі», на долю беларускамоўных выданняў за апошнія гады ў агульнай плыні кніг прыпадае прыкладна 12–14 % ад ліку выданняў і да 13–16 % ад агульнага тыражу [1].

Табліца – Беларускамоўнае кнігавыданне 2020–2022 гг.

Год	Працэнт беларускіх кніг ад агульнай колькасці выдадзеных	Тыраж ад агульнай колькасці выданняў
2022	12,4 %	14 %
2021	13,6 %	16 %
2020	12,7 %	14,7 %

Калі так няшмат выдаецца беларускамоўнай літаратуры, разважае сярэднестатыстычны выпускнік спецыяльнасці “Выдавецкая справа”, значыць, няварта асоба старацца вывучаць законы беларускай мовы. Больш запатрабаванай усё роўна будзе мова руская.

Другім фактарам і адначасова другой праблемай, якая ўплывае на матывацыю студэнтаў вывучаць асновы беларускамоўнага рэдагавання, з’яўляецца рэпертуар выпушчаных кніг па мэтавым і чытацкім адрасе. У пераважнай большасці гэта вучэбная літаратура, што адносіцца да катэгорыі сацыяльна значнай, а таксама літаратурна-мастацкія выданні, у тым ліку для дзяцей і юнацтва. Колькасць навуковых, навукова-папулярных і іншых кніг, часопісаў, газет на беларускай мове адносна невялікая, у параўнанні з імі. Ёсць і яшчэ адна акалічнасць. Асобныя падручнікі для школы ствараюцца на

рускай мове. А тыя аналагі, якія затым выпускаюцца па-беларуску – пераклады вядомых ужо тэкстаў. Яны патрабуюць іншых рэдактарскіх навыкаў, значна прасцейшых за тыя, якімі павінен валодаць рэдактар, працуючы з непасрэдным аўтарскім арыгіналам.

Трэці фактар – абмежаваная колькасць рэдакцыйна-выдавецкіх устаноў, дзе актыўна працуюць з беларускай мовай, г. зн. невялікі выбар будучых месцаў працы. Назавём найбольш значныя з іх: «Мастацкая літаратура», «Народная асвета», «Выдавецкі дом «Беларуская навука», РВУ «Выдавецкі дом «Звязда», НМУ «Нацыянальны інстытут адукацыі», выдавецтва «Аверсэв», ТАА «Харвест» і некаторыя іншыя, сярод якіх асобныя выдавецкія цэнтры ўстаноў вышэйшай адукацыі, рэдакцыі газет і некаторых тэле- і радыёканалаў.

Чацвёрты фактар – наяўнасць двух арфаграфічных стандартаў беларускай мовы, якія выкарыстоўваюцца аўтарамі матэрыялаў як у сетцы інтэрнэт, так і ў падрыхтоўцы папяровых выданняў. Сюды ж можна аднесці і нераспрацаванасць на належным узроўні камп’ютарных праграм праверкі напісання і спалучэння лексічных адзінак у тэксце. Усё гэта патрабуе пастаяннай увагі, напружанасці думкі ў адносінах да беларускага тэксту, крытычнага мыслення, а самае галоўнае трывалых ведаў і прагнастычнага чуцця: як будзе ўспрыняты тэкст пасля рэдактарскай праўкі.

Аналіз самастойных работ студэнтаў 2-га курса спецыяльнасці «Выдавецкая справа» пасля працы з вучэбным дапаможнікам «Практыкум па беларускай арфаграфіі для рэдактараў» [2] дазволіў устанавіць шэраг праблем, з якімі даводзіцца сутыкацца выкладчыку.

1. Надзвычай слабае веданне лексічнага значэння беларускіх слоў і няўменне спрагназаваць іх напісанне. Напрыклад, больш за 60% навучэнцаў не здолелі:

– распазнаць словы з прапушчанымі літарамі, нахшталт: *глянуў ..падылба на ..па..чынніка; ні..чымніца нас гадала; ..па..цішка назірала за птушкай пічу..кай; падкінуў у касцёр су..няку;*

– выправіць памылкі ў сказах, тыпу: *Лепей свой постны прастнак, чым чужога сала; Дзяўчынка прэд’явіла праяздны білет і села ля вакна; Ратавальнікі рэкамяндуюць у смяроту як мага меншы знаходзіцца пад прамымі сонечнымі прамянямі.*

2. Няўменне працаваць са спецыяльнай навуковай літаратурай. Больш за 80% студэнтаў не змаглі належным чынам напісаць анатацыі да артыкулаў [3, 4, 5], скласці план артыкулаў па-беларуску, вызначыць мікратэмы, устанавіць лагічныя сувязі паміж абзацамі.

Калі ж асобныя аспекты беларускага правапісу ці граматыкі, лексікалогіі ці словаўтварэння разбіраліся сумесна з выкладчыкам, дзе студэнт выступаў у ролі слухача і выканаўцы інструкцый, то якасць

запамінання і прымянення правілаў узрастала. Асабліва ў тых выпадках, дзе знаёмства з гучаннем і напісаннем беларускіх слоў суправаджалася іх выявамі. Напрыклад, пры выкананні такога задання да тэмы «Адзенне». Запісаць сінонімы да слоў: *нагавіцы* – ...; *даха* – ...; *каварзні* – ...; *дзьяга* – ...; *камашы* – ...; *кашуля* – ... .

Сучасны студэнт жадае, каб усю тэарэтычную і практычную інфармацыю выкладчык папулярна і даходліва тлумачыў. Быў своеасаблівым рэпетытарам па краіне рэдактарскай падрыхтоўкі выданняў. Дасягнуць такога індывідуальнага падыходу, безумоўна, магчыма, калі група, якая вывучае спецыяльныя дысцыпліны, звязаныя з рэдагаваннем тэкстаў, складаецца не з 25–30 чалавек, а з 10–12.

Выкладчыку для кожнага віду заняткаў варта распрацоўваць своеасаблівае тэхнічнае заданне па стварэнні міні-праекта. Каб у выкананні яго ўдзельнічаў кожны індывідуальна, а вынік быў спрагназаваны загадзя. Напрыклад, стварыць слоўнік да тэмы «Ежа», або адрэдагаваць адказы да тэстаў, ці класці скарочаны пераказ мастацкага твора для пэўнай катэгорыі чытачоў. Цікавым і запамінальным можа быць і такі від работы, як стварэнне аўдыякнігі. Усе названыя віды працы патрэбны для таго, каб студэнты былі актыўнымі, а не пасіўнымі носьбітамі беларускай літаратурнай мовы.

Літаратура

1. Книгоиздание в Беларуси // Национальная книжная палата [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://natbook.org.by>. Дата доступа: 07.03.2023.
2. Куліковіч, У.І. Практыкум па беларускай арфаграфіі для рэдактараў: вучэбны дапаможнік: У.І. Куліковіч. – Мінск: РІВШ, 2021. – 292 с.
3. Куліковіч, У.І. Графіка-арфаграфічныя інавацыі ў сучасным беларускім правапісе / У.І. Куліковіч // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія. – 2012. – №2. – С. 33–39.
4. Воронецкая, А.В., Куликович, В.И. Графико-орфографические ошибки в белорусскоязычных медиа: лингвистические и экстралингвистические факторы / А.В. Воронецкая, В.И. Куликович // Коммуникативная культура: история и современность. – 2021. – С. 250–254.
5. Куліковіч, У. І. Арфаграфічныя памятки для рэдактара / У. І. Куліковіч. // Теорія і практыка издательского дела. Хрестоматія: учеб. пособие для студентов специальности «Издательское дело» / авт.-сост.: В. И. Куликович, В. В. Орлова, О. А. Пригожая. – Минск: БГТУ, 2012. – С. 300–310.